

УДК 339.137.2

Рябик Г.Є., кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та управління підприємством ДНУ імені Олеся Гончара

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ В УМОВАХ СТРУКТУРНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено передумови розвитку конкуренції в економіці України. Розглянуто чинники, які надали як позитивного, так і негативного впливу на конкурентну ситуацію в національній економіці в останні роки. Особлива увага в статті приділена дослідженню конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі.

Ключові слова: *ринкові структури, Антимонопольний комітет, структурні трансформації, інноваційна активність, інноваційна продукція інвестиційного призначення, чутливість попиту.*

Табл. 4, літ. 7.

Рябик А.Е.

ИССЛЕДОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ОТРАСЛИ В УСЛОВИЯХ СТРУКТУРНО-ИННОВАЦИОННОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ

В статье исследованы предпосылки развития конкуренции в экономике Украины. Рассмотрены факторы, которые оказали как положительное, так и отрицательное влияние на конкурентную ситуацию в национальной экономике в последние годы. Особое внимание в статье уделено исследованию конкурентоспособности предприятий машиностроительной отрасли.

Ключевые слова: *рыночные структуры, Антимонопольный комитет, структурные трансформации, инновационная активность, инновационная продукция инвестиционного назначения, чувствительность спроса.*

Ryabik Anna.

INDUSTRY ENTERPRISES COMPETITIVENESS IN TERMS OF STRUCTURAL AND INNOVATION TRANSFORMATION OF THE ECONOMY

The article investigates the prerequisites for the development of competition in the Ukrainian economy. The factors that influenced the competitiveness of the national economy positively and negatively in recent years have been studied. Particular attention has been paid to the study of the competitiveness of the machine-building enterprises.

Keywords: *market structure, the Antimonopoly committee, structural transformation, innovation activity, innovative products for investment purposes, the sensitivity of demand.*

Постановка проблеми. Капіталістичний характер ринкової економіки, що проявляється у наявності приватної власності на речові ресурси, використанням найманої праці та свободою вибору економічними агентами стратегій господарської поведінки, закономірно визначає конкурентний характер і природу походження відповідних економічних відносин. Проте необхідність запобігання стихійному характеру розвитку ринку, уникнення зловживань монопольною владою та домінуючим положенням визначають необхідність активного регулювання ринкових відносин, захисту конкуренції з боку суспільства і держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням формування ринкової системи та регулювання конкурентних ринкових відносин займалися багато видатних вчених: Бутиркін А. Я. [3], Иванов Ю. Б., Тищенко О. М. [5], Гальчинський А.С. [4], Ульянов К. Є. [1], Шнипко О. С. [2] та інші, але за думкою автора, на ретельну увагу заслуговує дослідження чинників, які надали як позитивного, так і негативного впливу на конкурентну ситуацію в національній економіці.

Постановка завдання. На основі викладеного матеріалу є можливість вивчення структурно-ринкових передумов розвитку конкуренції в економіці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нагальна актуальність вирішення питань удосконалення механізмів розробки та реалізації державної антимонопольної політики, а також розвитку засад саморегулювання відносин учасників ринкових відносин в сучасних умовах додатково визначається вимогами подолання наслідків глобальної фінансової кризи та відповідним посиленням при цьому тенденцій щодо активізації інтеграційних процесів, концентрації ринкової влади і т. і. Проте розв'язання зазначених завдань забезпечення усталеного розвитку національної економіки значною мірою утруднюється через недостатню сформованість в Україні інституціонального простору регулювання конкурентних відносин.

К. Ульянов [1, с.18] відзначає з цього приводу, що формування ринкової системи та утворення

відповідних регулятивних інституцій, що мали забезпечувати захист конкуренції, в Україні відбувалося штучним шляхом, тобто не було результатом тривалого природного процесу еволюційної самоорганізації учасників економічних відносин, з одного боку, та послідовної трансформації суспільних і державних інститутів, з іншого, а стало продуктом вольових рішень, підпорядкованих вимогам необхідності революційного реформування механізму адміністративного регулювання економіки, що на той час вже перебував у глибокій та тривалій кризі. О. Шнипко [2, с.5] підкреслює, що саме відсутність вітчизняного досвіду регулювання конкурентних ринкових відносин є однією з головних причин, які створили чимало перешкод для економічного розвитку національної економіки України, зокрема, у митній сфері, оподаткуванні, міжнародних торговельних відносинах і т. і.

З огляду на неприродний характер походження ринкової системи постсоціалістичних країн А. Бутиркін [3, с.41-42] наголошує на тому, що проблема антимонопольного регулювання та забезпечення умов для розвитку конкуренції в Україні та інших державах з трансформаційною економікою носить набагато більш гострий та суперечливий характер, ніж в середовищі розвинених ринкових відносин. При цьому А. Бутиркін [3, с.42] звертає увагу насамперед на проблемах забезпечення ринкової орієнтації стратегій і конкурентної поведінки учасників економічних відносин, значна кількість яких в конкурентному суперництві віддає перевагу використанню штучних перешкод і обмежень. А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В. Семиноженко. [4, с.40] навіть підкреслюють з цього приводу, що до складу суттєвих трансформаційних складнощів, які ускладнюють здійснення процесу ринкового реформування національної економіки, належить сформована впродовж дуже тривалого періоду антиринкова ментальність людей, відсутність навичок і традицій ринкових відносин між суб'єктами господарювання. Крім того, як цілком слушно наголошують Ю.Б. Іванов, О. Тищенко та ін. [5, с.9], навіть власне сам хід розвитку ринкових відносин робить цілком необхідним зміну стереотипів господарювання і характеру орієнтації управління, що традиційно склалися.

Проте, слід відзначити, що в результаті здійснення тривалого й багатоетапного процесу реформування національної економіки в Україні відбулося формування достатньо конкурентного ринкового середовища (див. табл. 1).

Таблиця 1 - Структурно-ринкові передумови розвитку конкуренції в економіці України (узагальнено за [6])

Тип конкурентної структури ринку	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Частка підприємств, що діяли на ринках певних типів, у загальному обсязі реалізованої продукції, %, по роках									
Ринки з конкурентною структурою	55,4	53,3	53,1	56,7	54,3	48,3	49,8	49,2	45,7
«Жорстка» олігополія	13,6	14,3	14,4	12,0	16,6	12,5	15,4	17,7	16,9
Ринки з ознаками домінування	22,1	24,8	25,8	25,6	22,6	30,7	27,6	25,9	29,9
«Чиста» монополія	8,9	7,6	6,7	5,7	6,5	8,5	7,2	7,2	7,5
Абсолютні зміни частки підприємств, що діяли на ринках певних типів, у загальному обсязі реалізованої продукції, %, по роках									
Ринки з конкурентною структурою	-	-2,1	-0,2	3,6	-2,4	-6,0	1,5	-0,6	-3,5
«Жорстка» олігополія	-	0,7	0,1	-2,4	4,6	-4,1	2,9	2,3	-0,8
Ринки з ознаками домінування	-	2,7	1,0	-0,2	-3,0	8,1	-3,1	-1,7	4
«Чиста» монополія	-	-1,3	-0,9	-1,0	0,8	2,0	-1,3	0	0,3

Так, близько половини (55,4-54,3% – у 2005-2009 рр., 48,3-45,7% – у 2010-2013 рр.) національних ринків визначалися достатньо високим рівнем конкурентності, що не характеризувався наявністю учасників економічних відносин, які володіли б надмірною ринковою владою. До складу найбільш конкурентних ринків належали відносини з продажу сільськогосподарських товарів (діяльність із виробництва та продажу первинної продукції рослинництва та тваринництва в Україні здійснюють понад 20 тис. підприємств, більше 43 тис. фермерських господарств, а також величезна кількість підсобних господарств населення), текстильної продукції (виробництво здійснювали більш ніж 550 підприємств), одягу (близько 2 тис. виробників), взуття (більше 400 підприємств). Ринки з висококонкурентною структурою переважають у видавничій справі (майже 2,5 тисячі виробників), в інших підгалузях поліграфічної промисловості (2,5 тисячі підприємств), будівництві (понад 24 тисячі підприємств), у

більшості видів фінансової діяльності (майже 2,8 тисяч установ), у сфері вантажних перевезень автотранспортом (діяльність здійснювали 6,4 тисяч підприємств), рекламної діяльності (понад 3000 підприємств), в оптовій торгівлі та в посередництві в торгівлі [6, с.7-12].

З іншого боку, слід підкреслити негативний характер тенденції, яка проявилася протягом 2010-2013 рр., щодо збільшення кількості ринків, для яких притаманним було певне обмеження конкуренції. Проте передумови посилення прояву зазначеної тенденції не можуть трактуватися однозначно. Отже, підвищення рівня ринкової концентрації може бути пов'язано не тільки з реалізацією окремими підприємцями стратегії монопольного захвату ринку, але також і з поглибленням інтеграційних процесів (зокрема, спрямованих на забезпечення підвищення усталеності розвитку економічних суб'єктів у посткризовий період), а також із (наприклад, в сфері торгівлі та надання споживчих послуг) поширенням новітніх, більш прогресивних форм організації господарської діяльності, розвитку нових каналів просування товарів, тобто, здатне призводити в кінцевому рахунку не до послаблення, а до загострення конкуренції. Так само і відсутність помітних штучних бар'єрів до входу на достатньо привабливі ринки з помірним рівнем ринкової конкуренції виступає вагомим фактором для появи на них нових учасників економічних відносин.

Позитивний вплив на конкурентну ситуацію в національній економіці, з точки зору фахівців Антимонопольного комітету України [6, с.6], у останні роки надали також процеси відновлення економічного зростання, якому сприяло проведення економічних реформ та підвищений зовнішній попит на продукцію вітчизняного виробництва, зокрема – у металургійній, хімічній, машинобудівній галузях промисловості. Крім того, збільшення обсягів діяльності у галузях економіки, орієнтованих на експорт продукції, закономірно виступало рушійною силою активізації внутрішнього попиту на коопераційні постачання для них товарів і послуг суміжних галузей, зростання добробуту і доходів населення, поліпшення споживчих очікувань покупців у цілому. Проте наявність великої кількості ринків, структура яких не носить повністю конкурентного характеру, визначається не тільки неринковим генезисом походження структури національної економіки та упущеннями у роботі державних антимонопольних органів, але й об'єктивними причинами, пов'язаними із необхідним високим рівнем капіталоємності господарської діяльності у багатьох галузях та секторах економіки. Необхідність акумулювання великих обсягів інвестиційних ресурсів та обігового капіталу, специфічний (пов'язаний насамперед із технологічними особливостями виробничого процесу) характер багатьох видів активів, високі вимоги до компетентностей персоналу і т. і. являють собою значні перешкоди і бар'єри для входу нових учасників на значну кількість національних ринків.

Слід відзначити, що скорочення кількості ринків з конкурентною структурою відбулося, очевидно, насамперед через виникнення у ринкових відносинах певних ознак домінування, внаслідок чого зросла частка ринків з «жорсткою» олігопольною структурою (з 13,6% у 2005 р. до 16,9% у 2013 р.) та з ознаками домінування (з 22,1% у 2005 р. до 29,9% у 2013 р.). До складу основних олігопольних утворень на цей час належать ринки мобільного зв'язку (два з п'яти учасників контролюють 98% продаж), коксу (три з 13 підприємств виробляють більше половини обсягів продукції), моторних бензинів (три з семи суб'єктів господарювання на даному ринку реалізують близько 67% продукції), тютюнових виробів (п'ять найпотужніших з 22 підприємств контролюють до 97% ринку), цементу (п'ять учасників виробляють більше 60% продукції).

У той же час на олігопольних ринках існує підвищений ризик антиконкурентних змов суб'єктів господарювання, які призводять до послаблення або усунення конкуренції, встановлення завищених цін, нав'язування контрагентам додаткових зобов'язань, що не стосуються предмета угод тощо. Зокрема, з 1994 р. Антимонопольним комітетом України на олігопольних ринках було виявлено та припинено понад 500 випадків антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, що визначає необхідність підвищеної уваги з боку органів контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції і, водночас, всебічної оцінки перспектив свого розвитку в кожній конкретній ситуації.

Ринки зі структурними ознаками індивідуального домінування на цей час є поширеними в Україні, зокрема, у добувній промисловості (крім видобування вугілля, торфу та металевих руд), в окремих підгалузях машинобудування, хімічної промисловості, в обробленні відходів, на водному транспорті. Високий рівень ринкової концентрації на них значною мірою обумовлюється бар'єрами входження у вигляді високої фондоемності, тривалих термінів окупності капіталовкладень, залежністю від обмежених або зовнішніх джерел сировини, інфраструктури. При цьому, як показує практика, подібнення підприємств, що займають домінуюче становище на такого роду ринках, як правило, є неможливим з технологічної точки зору або невиправданим – з економічних міркувань, оскільки такого роду реструктуризація здатна призвести тільки до скорочення ефективності їхньої господарської діяльності внаслідок послаблення чи втрати доступу до ефекту масштабу виробництва. В той же час, значна кількість загальнодержавних ринків зі структурними ознаками індивідуального домінування відчуває суттєвий вплив конкуренції з боку імпортованих товарів. Отже, на цей час головною проблемою

покращення структури ринків з ознаками індивідуального домінування є зменшення бар'єрів входження на них та стимулювання вступу нових суб'єктів господарювання.

До ринків, на яких діє один або практично один суб'єкт господарювання, у цей час в Україні належать, головним чином, ринки природних монополій та ринки, монополізація яких обумовлена вимогами підтримки національної безпеки, інфраструктури і безпеки життєдіяльності і т. і. До складу такого роду ринків в Україні належить 10 загальнодержавних та понад 2300 регіональних і локальних ринків природних монополій (електроенергетика; зв'язок – телефонні мережі, послуги пошти; транспорт; житлово-комунальні послуги). Принципова відмінність між ринками природних монополій та іншими ринками, на яких діє один або практично один суб'єкт господарювання, полягає в тому, що вступ нових суб'єктів господарювання на ринки монополій за звичайних умов є неможливим та може статися тільки внаслідок глибоких виробничо-технологічних змін.

Слід, проте, відзначити, що конкурентна ситуація в галузях виробництва продукції, орієнтованої на розмаїття умов та напрямків споживання, відрізняється набагато більш неоднозначним характером, оскільки підприємство, яке виробляє достатньо складний товарний асортимент, буде брати участь у широкому колі економічних відносин на ринках з різною конкурентною структурою. Зазначена ринкова структура притаманна, наприклад галузі машинобудування, виробнича орієнтація підприємств якої звичайно відрізняється політоварною спрямованістю, орієнтованою на задоволення широкого кола споживачів у різних секторах національного господарства.

Переважає більшість машинобудівних підприємств, за оцінками фахівців Антимонопольного комітету України [6], здійснює виробничо-збутову активність на ринках з олігополістичною структурою або з домінуючою присутністю. Гострота конкуренції на національних ринках машин та обладнання посилюється також через присутність на них достатньо широкої товарної пропозиції з боку іноземних учасників (насамперед, резидентів країн Південно-Східної Азії). Сила конкурентних позицій національних виробників у ринковому суперництві звичайно визначається або поглибленим характером спеціалізації при виготовленні машин і обладнання для задоволення специфічних потреб покупців, або через стійкий характер встановлених коопераційних зв'язків із споживачами, або (на жаль, у обмеженій кількості випадків) через достатньо високий рівень конкурентоспроможності продукції, яка виробляється.

До складу ринкових структур з високим рівнем монополізації (неприродної) серед підгалузей машинобудування фахівці Антимонопольного комітету України [6] відносять тільки ринок продукції автомобілебудування, олігополістичний характер якого в цілому визначається як високою технологічною складністю та капітаємністю даного виробництва, так і встановленням з боку держави штучних обмежень для дешевого доступу до вітчизняних споживачів автомобілів, виготовлених іноземними виробниками. Позитивною ознакою, що свідчить про достатній рівень конкурентності більшості ринків машинобудівної продукції, можна вважати також обмеженість практики використання інструментарію захисту конкуренції з боку Антимонопольного комітету України щодо підприємств галузі. Слід, проте, відзначити, що конкурентна ситуація на ринках продукції машинобудування відрізняється дуже складними умовами, пристосування до яких вимагає від вітчизняних підприємств галузі надзвичайної активізації зусиль, спрямованих на зміцнення конкурентних позицій та підтримку сталості конкурентних переваг.

Найбільш вагомим фактором, дія якого визначає тенденції щодо загострення ринкової конкуренції на ринку машинобудівної продукції, насамперед є мінливість ринкової кон'юнктури та майже стагнація (за окремими сегментами) попиту національних споживачів на машини та обладнання вітчизняного виробництва. Крім того, слід відзначити, що формування попиту у даному випадку має надзвичайно тісний зв'язок із динамікою економічного розвитку у цілому. Так, підприємства машинобудування надзвичайно більш гостро відчули негативний вплив явищ, пов'язаних із розгортанням світової фінансової кризи: зокрема, скорочення індексу виробництва машинобудівної продукції у 2009 р. майже вдвічі перевищувало аналогічні показники за промисловістю (див. табл. 2).

Таблиця 2 - Аналіз динаміки змін індексів виробництва продукції промисловості та машинобудування в Україні у 2007-2011 рр., до попереднього року, % (розраховано за [7])

Вид економічної діяльності	Індекс виробництва продукції, %, по роках					Абс. зміни індексу виробництва продукції, %, по роках			
	2007	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Промисловість	107,6	94,8	78,1	111,2	107,6	-12,8	-16,7	33,1	-3,6
Добувна промисловість	102,6	95,7	89,4	103,7	107,2	-6,9	-6,3	14,3	3,5

Переробна промисловість, з неї	109,9	94,0	73,5	113,9	108,2	-15,9	-20,5	40,4	-5,7
Машинобудування, у т.ч.:	119,0	100,3	55,1	136,1	117,2	-18,7	-45,2	81,0	-18,9
виробництво машин та устаткування	103,0	98,2	62,4	121,1	112,5	-4,8	-35,8	58,7	-8,6
виробництво механічного устаткування	100,7	95,4	78,5	117,1	105,2	-5,3	-16,9	38,6	-11,9
виробництво машин та устаткування загального призначення	103,1	98,2	61,2	110,4	122,2	-4,9	-37,0	49,2	11,8
виробництво машин та устаткування для сільського та лісового господарства	100,4	118,9	55,1	166,6	117,9	18,5	-63,8	111,5	-48,7
виробництво верстатів	115,5	89,3	53,1	105,4	111,3	-26,2	-36,2	52,3	5,9
виробництво інших машин та устаткування спеціального призначення	109,7	92,3	51,9	129,5	114,8	-17,4	-40,4	77,6	-14,7
виробництво машин та устаткування для металургії	124,4	88,4	48,8	133,1	89,3	-36	-39,6	84,3	-43,8
виробництво машин та устаткування для добувної промисловості й будівництва	115,0	94,8	51,8	139,2	126,3	-20,2	-43,0	87,4	-12,9
виробництво машин та устаткування для перероблення сільгосппродуктів	97,2	94,2	70,6	118,9	112,5	-3	-23,6	48,3	-6,4
виробництво побутових приладів	107,2	87,0	69,6	113,2	111,7	-20,2	-17,4	43,6	-1,5
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	129,1	93,2	71,8	124,2	114,7	-35,9	-21,4	52,4	-9,5
виробництво офісного устаткування та електронно-обчислювальних машин	68,2	116,2	53,7	96,4	200,5	48,0	-62,5	42,7	104,1
виробництво електричних машин та устаткування	155,9	91,9	75,7	126,3	111,5	-64	-16,2	50,6	-14,8
виробництво електродвигунів, генераторів і трансформаторів	215,5	90,6	78,0	121,0	77,0	-124,9	-12,6	43,0	-44,0
виробництво електророзподільної та контрольної апаратури	114,7	69,6	60,8	137,9	218,4	-45,1	-8,8	77,1	80,5
виробництво ізолюваного проводу та кабелю	120,6	99,8	63,4	120,9	121,5	-20,8	-36,4	57,5	0,6
виробництво апаратури для радіо, телебачення та зв'язку	105,9	77,4	76,2	117,9	139,4	-28,5	-1,2	41,7	21,5
виробництво медичної техніки, вимірювальних засобів оптичних приладів та устаткування, годинників	103,1	100,6	62,9	125,8	100,2	-2,5	-37,7	62,9	-25,6
виробництво контрольно-вимірювальних приладів	111,5	95,0	52,9	112,6	111,9	-16,5	-42,1	59,7	-0,7
виробництво транспортних засобів та устаткування	130,0	105,7	42,1	161,9	122,6	-24,3	-63,6	119,8	-39,3
виробництво автомобілів, причепів та напівпричепів	142,5	107,4	19,2	123,8	121,5	-35,1	-88,2	104,6	-2,3
виробництво автомобілів	148,8	109,6	15,9	123,7	126,7	-39,2	-93,7	107,8	3,0
виробництво інших транспортних засобів	121,2	104,3	61,3	172,0	122,9	-16,9	-43,0	110,7	-49,1
виробництво залізничного рухомого складу	134,4	108,6	47,8	235,5	128,4	-25,8	-60,8	187,7	-107,1

За окремими видами економічної діяльності, що здійснювалися підприємствами галузі (наприклад при виробництві машин та устаткування для сільського та лісового господарства, офісного устаткування та електронно-обчислювальних машин, транспортних засобів та ін.) зазначений вплив мав ще більш руйнівний характер.

Причиною такого високого рівня чутливості попиту на продукцію машинобудування щодо змін умов господарювання, з точки зору автора, слід насамперед вважати специфічний характер і особливості

формування відповідних потреб споживачів. Придбання машин і обладнання перш за все орієнтоване на задоволення інвестиційних запитів відносно модернізації та оновлення виробничо-технологічної бази підприємств інших галузей на основі широкого впровадження новітніх досягнень науки і техніки, уречевлених у продукції машинобудування. Тому певна стагнація інноваційних процесів, що спостерігається в економіці України останні десятиріччя, безумовно, негативно позначається на формуванні попиту на машинобудівну продукцію. Так, питома вага підприємств, що впроваджували нововведення (див. табл. 3), протягом 2001-2011 рр. залишалася на неприпустимо недостатньому рівні (близько 10-12%) та демонструвала навіть тенденцію до скорочення (у 2005 р. значення цього показника зменшилося вже до 8,2%).

Таблиця 3 - Показники інноваційної активності підприємств України у 2001-2011 рр. [7]

Показник	Значення показника, по роках										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	14,3	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7	11,5	12,8
Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	1421	1142	1482	1727	1808	1145	1419	1647	1893	2043	2510
у т.ч. маловідхідні, ресурсозберігаючі	469	430	606	645	690	424	634	680	753	479	517
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	19484	22847	7416	3978	3152	2408	2526	2446	2685	2408	3238
з них нові види техніки	610	520	710	769	657	786	881	758	641	663	897
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,8	7,0	5,6	5,8	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8	3,8

При цьому підкреслимо, що скорочення попиту на інноваційну продукцію інвестиційного призначення переважно здійснювалося за рахунок відмови від найбільш капіталоемних заходів, таких як освоєння нових видів продукції (кількість такого роду нововведень зменшилася протягом аналізованого періоду більш, ніж у 6 разів – з 19484 до 3238 випадків).

Головними передумовами виникнення труднощів при формуванні попиту на машинобудівну продукцію слід вважати як недостатній рівень якості та конкурентоспроможності машин та обладнання вітчизняного виробництва, так і обмеженість можливостей фінансування програм оновлення та модернізації власної виробничої бази з боку національних суб'єктів господарювання. В умовах наростання кризових явищ, які спостерігалися протягом 2008-2010 рр., суворість такого роду обмежень додатково визначалася також скорочення обсягів банківського кредитування промисловості, виникненням непереборних перешкод щодо запозичення коштів на світових фінансових ринках і т., що також було пов'язано із негативним впливом наслідків світової кризи.

Аналогічно і потенціал вітчизняних виробників щодо засвоєння зовнішніх ринків залишається надзвичайно незначним через недостатність рівня конкурентоспроможності машинобудівної продукції, яка виробляється.

В розглянутих умовах негативного характеру передумов формування попиту на машини і обладнання реалізація активних конкурентних стратегій вітчизняними виробниками обмежується також через неможливість варіювання ціновими параметрами товарного асортименту, вибору раціональної цінової політики. Так, вивчення тенденцій змін індексу цін виробників промислової продукції (див. табл. 4) свідчить, що протягом 2003-2011 рр. зростання ринкової вартості продукції машинобудування значно (на 25-35%) відставало від аналогічних показників роботи підприємств інших галузей.

В даному випадку наявними є своєрідні «ножиці цін» (переважання темпів росту цін на виробничі ресурси та споживчі продукти над вартістю інвестиційних товарів), які, проте, за природою виникнення виступали протилежністю традиційному розумінню джерел прояву такого роду проблем. Тільки у 2009 р. темпи росту цін на машини і обладнання перевищили темпи збільшення вартості продукції промисловості у цілому, що може бути пояснено певною відтермінованістю (пов'язаною з опосередкованим характером) впливу кризи на функціонування машинобудівних підприємств.

За такі умови підприємства машинобудування у переважній більшості випадків змушені використовувати стратегії «низьких» або навіть демпінгових цін, що не може не позначитися негативно на їхній здатності щодо зміцнення конкурентних переваг та підвищення конкурентоспроможності у цілому.

Таблиця 4 - Індeksi цін виробників промислової продукції у 2003 – 2011 рр. (до попереднього року), % до попереднього року, % [7]

Вид економічної діяльності	Індeksi цін виробників промислової продукції, по роках, %								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Промисловість	107,6	120,5	116,7	109,6	119,5	135,5	106,5	120,9	119,0
Добувна промисловість	108,5	123,4	140,2	111,2	126,5	148,5	94,1	141,1	133,4
Обробна промисловість	108,2	122,1	114,9	107,7	116,4	134,9	106,7	118,8	116,3
Машино-будування	104,4	110,9	110,1	104,3	109,9	120,0	111,3	110,7	110,7
Виробництво машин та устаткування	103,1	108,3	114,4	106,3	110,0	115,5	114,7	106,9	106,7
Виробництво електричного та електронного устаткування	103,2	108,8	110,8	108,6	108,3	111,2	114,5	109,7	106,6
Виробництво транспортного устаткування	108,4	116,9	106,4	99,8	110,7	127,5	107,5	113,3	115,8

Висновки: отже, конкурентна ситуація на національному ринку машинобудівної продукції визначається складним поєднанням дії низки різних за природою походження факторів, що в цілому зумовлює поширення тенденцій до ускладнення умов формування конкурентних переваг вітчизняних виробників. Так, з боку споживачів у зв'язку із обмеженістю фінансово-інвестиційних можливостей багатьох суб'єктів господарювання, у т. ч. через підвищення нестабільності, прояв кризових явищ у розвитку світового фінансового ринку та несприятливість інвестиційного клімату, спостерігається певне обмеження попиту на товари промислового призначення. Загострення конкурентної боротьби, що закономірно відбувається внаслідок обмеженості платоспроможного попиту, додатково посилюється завдяки розширенню присутності на ринку іноземних виробників. Потенціал зміцнення конкурентних переваг та формування конкурентоспроможності багатьох національних підприємств машинобудування також поступово скорочується внаслідок тривалої стагнації інноваційної діяльності, збільшення розриву між розвитком науково-дослідних робіт та впровадженням новітніх досягнень науки і техніки у виробництво, погіршенням споживчих характеристик машин і обладнання, які виробляються, і т. ін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ульянов К. Є. Формування конкурентного підприємницького середовища в Україні. / К. Є. Ульянов. // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 2 (11). – с.18-21
2. Шнипко О. С. Національна конкурентоспроможність : сутність, проблеми, механізми реалізації / О. С. Шнипко. К. : Наукова думка, 2003. – 334 с.
3. Бутыркин А. Я. Теория и практика антимонопольного регулирования в ведущих странах Запада и России : Монография. / А. Я. Бутыркин. – М.: ООО «Новый век», 2004. – 88 с.
4. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 326 с.
5. Іванов Ю. Б. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства : Монографія / За заг. ред.

проф. Ю. Б. Іванова, проф. О. М. Тищенко. – Харків: ВД „ІНЖЕК”, 2006. – 384 с.

6. Звіти Антимонопольного комітету України за 2005-2011 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk>

7. Статистична інформація. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.ukrstat.gov.ua/>